

БИНТИ ТА ЙОД ЗАМІСТЬ КНИЖОК І КОНСПЕКТІВ: ІСТОРІЯ ФРОНТОВОЇ МЕДСЕСТРИ

У далекому 1941 р. 21-річна Любов Жаворонкова навчалася в Харківському бібліотечному інституті. У навчальному закладі, що готував фахівців однієї з найбільш мирних професій, була військова кафедра. Хлопці на ній опановували військову справу, дівчата – роботу медсестри. Травнем 1941 р. датується посвідчення про закінчення третьокурсницею Жаворонковою однорічних курсів медичних сестер і присвоєння їй звання медичної сестри запасу з правом роботи у військово-лікувальних установах у воєнний час.

Одержуючи посвідчення в пору цвітіння садів, ніжної, ще не обпаленої сонцем зелені та майже літнього тепла, юнаки й дівчата й подумати не могли, що зазначений у ньому «воєнний час» був уже так близько.

До війни готувалися, але, як виявилось, готовими до неї не були. І в перший же день вторгнення на беззахисні міста, що ще спали мирним сном за багато сотень кілометрів від кордону, полетіли бомби. Як пригадує Любов Олександрівна, перша бомба впала в самому центрі Харкова, поцілившись у триповерховий будинок навпроти Палацу праці. Після нальоту люди приходили, дивилися, але ніхто й гадки не мав, що це вже війна. Навіть коли по радіо оголо-

колюсальні людські втрати виявилися б значно більшими. Під них, зазвичай, виділяли товарняки; був у поїзді і пасажирський вагон – для керівництва шпиталем. «Товарні неопалювані вагони (так звані теплушки) оснащували нарами для поранених. Поїзди постійно курсували між лінією фронту та шпиталями, забираючи і здаючи поранених. Поранених забирали вночі, – згадує Любов Олександрівна. – Їх підносили, підвозили, на чому тільки було можливо, до приходу поїзда. Вивантажували поранених, у залежності від тяжкості поранення, на сортувальних пунктах; дуже тяжких відправляли в тил. А ми знову поверталися на фронт, де були зв'язані з медсанбатами. Зупинки робили тільки в лісах, щоб уникнути прямого попадання бомб і запаситися дровами для паровоза. Дрова добували спільними зусиллями всі, хто міг фізично працювати: легко поранені, контужені, однорукі. Але уникати бомбардувань все одно не вдавалося».

БЕЗ ЛІКІВ, ЛИШЕ З ЙОДОМ ТА ВАТОЮ

Обов'язки медсестер у санітарному поїзді – надавати пораненим першу допомогу. Спочатку одні медсестри обробляли їм рани. Відразу ж за ними приходили інші медсестри, що робили перев'язки. Людські втрати, особливо в перший рік війни, були жахливі. Тож навантаження на медперсонал було

ПРО МЛИНЦІ ТА СИБІРСЬКІ ПЕЛЬМЕНИ

У жовтні 1943 р. шпиталь врешті-решт опинився аж у Сибіру (поранених було дуже багато, і в шпиталях Європейської частини СРСР місць не вистачало). Любов Олександрівну перевели в Томськ, де ще до війни існував стаціонарний військовий шпиталь, його і звільнили для поранених. Медсестра Жаворонкова обслуговувала палату з 42-ма тяжкопораненими. Тут з ліками вже було краще. Але годували також погано. Хліба – по 200 грамів, і знову суп та пшоняна каша. Тяжкопораненим інколи на вечерю давали млинець і трохи меду. Одного разу після обіду серед медсестер пішла чутка, що одного важкопораненого переведуть в інший шпиталь, і його млинець вони розділили між собою. А того пораненого не прийняли, і, повернувшись, він почав вимагати свою вечерю. Цей млинець Любов Олександрівна на все життя запам'ятала. М'яса не було і в згадці, і на цю тему поранені любили пожартувати. Одного разу, коли до шпиталю привезли багато уродженців Середньої Азії, хтось пустив чутку, що каша буде зі свининою, що змусило новоприбулих дещо похвилюватися, хоча й даремно: «Моя чушка не ест. Курсак пропал». Згодом над шпиталем уз'яв шефство один із місцевих колгоспів, який почав постачати сибірські пельмені, що після війни ставали добрим шматком харчування.

із квитками. Тож, щоб потрапити на платформу, довелося сунути черговому всю незначну суму грошей, яка була на руках. Іншого виходу не було. Поїзд був нормальний, не товарняк, але теж переповнений пасажирями. Отак, без грошей і без їжі, довелося 7 днів добиратися до Харкова».

столичного вишу культури. Але задовольнити потреби у фахівцях інститут ще не в змозі.

На початку 60-х років Кабінет Міністрів доручає Харківському вчз приймати на третій курс бібліотечного факультету студентів загальнонаукових факультетів інших вищих

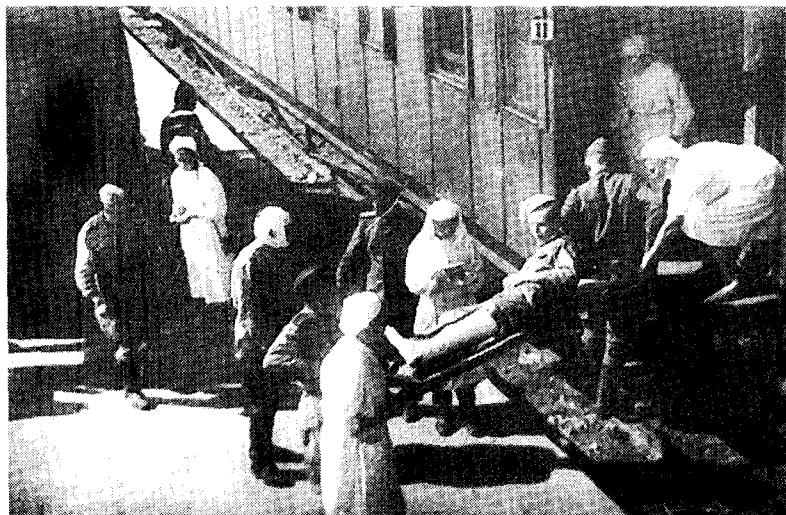
нальоту люди приходили, дивилися, але ніхто й гадки не мав, що це вже війна. Навіть коли по радіо оголосили про віроломний напад фашистської Німеччини на СРСР і почалися щоденні бомбардування міста, не уявляли, що попереду майже чотири роки тяжких кровопролитних боїв з мільйонами й мільйонами жертв, окупації значної частини країни. Незважаючи на поважний вік ветерана, її пам'ять до дрібниць зберігає події тих грізних часів, коли, через прорахунки напередодні війни керівництва, під питанням було само існування держави. Тяжкі випробування, що випали країні, повною мірою лягли й на жіночі плечі.

САНПОЇЗД: ЖИТТЯ НА КОЛЕСАХ ТА ЗУПИНКИ В ЛІСАХ

Скоро перший розпач пройшов, і країна почала перестроюватися на військовий лад. У перші дні війни надійшло розпорядження розгорнути в Харкові шпиталь, який і розташували у чотириповерховій, звільненій від меблів, будівлі консерваторії. А студентів старших курсів, у яких щойно закінчилася літня екзаменаційна сесія, мобілізували. Призовників шикували у дворі військкомату по 10 чоловік і після прийняття присяги видавали їм військові квитки. І почалися суворі будні. Як медсестра Любов Олександрівна в перші місяці війни приймала поранених у Харкові. Привозили їх автобусами вночі, так як удень місто бомбардували. Потім, з наближенням фронту, її перевели у санітарний поїзд, який називався евакогоспіталем діючої армії № 33–45 і в який забрали поранених із шпиталю.

Чим були санітарні поїзди часів Великої Вітчизняної війни, яку роль вони відігравали? Безперечно, не було б їх, понесені країною

Людські втрати, особливо в перший рік війни, були жахливі. Тож навантаження на медперсонал було дуже великим. Спати майже не доводилося, для медсестер навіть не

передбачалося місце для сну. І так день у день. Спорядження медсестри – санітарна сумка, в якій не вистачало найнеобхіднішого. Із медикаментів спочатку видавали тільки йод і вату. Дуже складно було з перев'язувальними матеріалами, бинти доводилося по кілька разів прати. Згодом з'явилися стрептоцид, сульфадемізин. Також серед предметів першої необхідності була драбинка: адже без неї залізти в товарний вагон неможливо.

Не менше важливим було й забезпечення мешканців переповнених «теплушок» харчуванням. У кінці поїзда були дві платформи з польовими кухнями. Годували поранених погано: основним продуктом було пшоно, з якого готували і суп, і кашу без заправки. Під час одного з нальотів бомба потрапила в кухню, і в каші були усі вагони, а поранених не знали чим годувати, адже нову кухню дали не відразу.

Згодом від шпиталю узяв шефство один із місцевих колгоспів, який почав постачати сибірські пельмені, що після варки ставали завбільшки з кулак – спочатку тільки для комекладу, а потім і для всіх.

«Незважаючи на надмірно скромне харчування та важкий фізичний стан поранених, – підкреслює Любов Олександрівна, – їхній моральний стан був, в основному, оптимістичним. Вони були людьми та чуйними одне до одного та до медперсоналу».

ДОРОГА ДОДОМУ: 7 ДНІВ БЕЗ ГРОШЕЙ ТА ЇЖИ

У жовтні 1944 р., коли бойові дії вже велися поза межами Радянського Союзу, вийшло розпорядження про демобілізацію студентів, що не довелись. «Паспорта в мене не було, – згадує Любов Олександрівна. – Була тільки залікова книжка з фото, на підставі якої мене демобілізували. На руки видали квиток на поїзд. Пайка не було, оскільки демобілізованим він не призначався. Вокзал у Новосибірську виявився переповнений людьми: з мішками, пакунками, вони покотом лежали на підлозі. На платформу нікого не пускали, навіть

але теж переповнені пасажирами. Отак, без грошей і без їжі, довелося 7 днів добиратися до Харкова».

Невже попереду не війна, не зойки поранених, жахи артнальотів, а навчання? Сержант, медсестра повертається в рідне місто – нескоро, звільнене від загарбників уже втретє. Вона поновлюється на третій курс бібліотечного факультету, який працював на той час у Харківському педагогічному інституті ім. Г. С. Сковороди. «У холодних, промерзлих аудиторіях, за відсутності меблів, студенти писали конспекти, притулившись на підвіконнях. А ті, кому не пощастило зайняти ці місця, писали, поклавши конспекти на спини товаришів. Але ми були щасливими. Молоді, веселі, ми, як губка, всмоктували знання», – згадує Любов Олександрівна.

МИРНА ПРОФЕСІЯ У МИРНИЙ ЧАС

Після закінчення інституту вона все життя присвятила бібліотечній освіті. Країна ще дихала війною, а поряд з підприємствами, колгоспами відроджувалися бібліотеки, клуби, які потребували фахівців. З 1947 до 1957 р. Любов Олександрівна – викладач, а згодом завуч Харківського технікуму підготовки культурно-освітніх працівників. Набутий досвід, неабиякі організаторські здібності сприяють запрошенню її в 1957 р. на посаду проректора із заочного навчання Харківського державного бібліотечного інституту (з 1964 р. – Харківський державний інститут культури, з 1998 р. – Харківська державна академія культури). Харківський бібліотечний інститут на той час залишався єдиним в Україні вищим навчальним закладом, який готував висококваліфікованих фахівців для бібліотечної галузі.

Любов Жаворонкова багато уваги приділяє створенню і керівництву філією інституту в Києві, яка згодом стала підґрунтям для самостійного

приймати на третій курс бібліотечного факультету студентів загальнонаукових факультетів інших вищих навчальних закладів країни для одержання вищої бібліотечної освіти без відриву від виробництва. Щорічно до заочного відділення Харківського бібліотечного інституту надходило біля 800 особистих справ, і його колектив, очолюваний Любов'ю Жаворонковою, координував усю роботу з включення цього контингенту в навчальний процес, в організацію цього процесу. Педагогічний колектив вишу, попри велике навантаження, виконав поставлене завдання – бібліотеки України одержали необхідні кадри.

Паралельно Любов Олександрівна керувала організацією підготовки фахівців без відриву від виробництва на факультеті культурно-освітньої роботи, створеному з метою розширення й поглиблення культурологічного змісту діяльності вишу.

У 1975 році Любов Жаворонкова завершила свою трудову діяльність. Майже 30 років життя, незмінно залишаючись провідним викладачем улюбленої бібліографії, віддала Любов Олександрівна удосконаленню такої складної форми освіти як підготовка фахівців без відриву від виробництва, значення якої в наші часи, на жаль, знецінено.

Професіоналізм і працелюбність, любов до справи й особлива, ні з чим незрівнянна людяність і чуйність, інтелігентність (не спотворена війною) завжди викликали любов і повагу колег, тисяч її вихованців, що працювали та надалі працюють в Україні й далеко за її межами.

Нині ветеран Великої Вітчизняної війни Любов Жаворонкова проживає в Києві, у сім'ї онуків. І як реліквію зберігає поживкле від часу посвідчення про закінчення курсів медсестер, видане їй напередодні війни.

Володимир ГРИПАСЬ,
Ніна БЕРЕЗЮК

